

NYÅRS- HÄLSNING 2004

Nyårshälsningar bör väl kanske komma kring Nyår. Men tiden före jul upptogs av annat på arbetsfronten. Och juledigheten var så totalt arbetsavkopplande att jag inte förmådde tänka varken bakåt eller framåt. Ibland känner jag mig närmast digital – med två lägen: av eller på.

Arbetsåret fick en rivstart genom den fest vi anordnade tillsammans på kontoret Åsögatan 122. Vi var väl lite oroliga för att den första hela arbetsveckan efter helgerna inte var den lämpligaste festtidpunkten. Men det är svårt att finna gemensam tid för oss fem intensivarbetande "värdpersoner". Viss osäkerhet hade vi också då vi för första gången bjöd in enbart via e-post. Men vår oro kom på skam. Det var tydligen många kollegor och vänner som tyckte att en fest kunde vara ett bra sätt att återknyta kontakterna med arbetslivet efter helgerna. Så det blev en intensiv och myllrande rivstart!

Men livet är inte bara en fest – det har varit, och blir, en del arbete också.

De som tidigare läst mina nyårshälsningar minns kanske att återkommande teman har varit träbyggande, tillgänglighet och vägarkitektur. Dessa ämnen kompletteras det gångna året med frågor om byggprocessen. På baksidan av denna lilla folder kan du läsa mer 2004 års verksamhet och planeringen för 2005 avseende dessa "kärnämnen". Nya projekt i uppdragslistan är medverkan i ett Arkusprojekt om bostäder, ett visionsarbete om träbyggande i anslutning till utarbetandet av EU:s sjunde ramprogram för forskning, en energiskrift för Boverket och en Vinnova-konferens om industriellt byggande.

Sedan i höstas är jag ledamot i styrelsen för Arkitektkontoret Fråne Hederus Malmström. Jag känner mig mycket hedrad av detta inspirerande, spännande och lärorika uppdrag. Jag har också utsetts att ingå i juryn för Årets Byggen 2004, en tävling som sedan några år genomförs av tidningens Byggindustrin. Och den första december fick jag ett stort stipendium från Stockholms Byggnadsförenings Jubileumsfond för projektet "Staten, näringslivet och arkitekturen – Studier av förhållandena i Danmark och Holland".

Och så förstås... Även det gångna året har jag skrivit mina tio krönikor om skiftande frågor i tidningen Byggindustrin – ett uppdrag som jag fortsätter under 2005. Och liksom tidigare sammanställer jag det gångna årets krönikor i denna nyårshälsning – den femte i ordningen.

Ännu ett spännande och intensivt arbetsår är till ända – och Designåret 2005, förhoppningsvis lika stimulerande och roligt, har just börjat.

Hanne Weiss Lindencrona

Hanne Weiss Lindencrona

Insyn, utsikt, insikt

Sitter i soffan, glor tankspritt och oseende ut genom fönstret, funderar på tema för utlovad krönika.

Genom fönstret, passerande mörkret, tittar jag förstrött in genom grannhusets olika fönster. Jag funderar som alltid, på hur fönstren hänger ihop med varandra, hur lägenhetslösningarna ser ut. Försjunker som så många gånger förr i tankar och fantasier om det liv som levs innanför fasaden.

Blicken vandrar förstrött till en akvarell som funnits i min ägo sedan många år. Den målades för snart 100 år sedan av en österrikisk släkting. I fonden på detta minutiöst redovisade och otroligt överlastade rum finns ett stort fönster med målat – möjligen blyinfattat – glas i ockra och vinrött. Fönstret omges av gardiner, närmast ridåer, av vinröd sammet. Ljusinsläppet är sparsamt och stämningen i rummet är förstelnad, introvert och självtillräcklig. Detta är Wien- och man förstår plötsligt att den intellektuella cafékulturen blomstrade vid den tiden.

Vilken kontrast till Vilhelm Hammershøis fönster i hans många gråskalade interiörbilder från förra sekelskiftets Köpenhamn! Även de är detaljrika, man skulle nästan kunna rita upp fönstersnickeriernas profiler från dem. Se så vackert ljuset silar, ibland flödar, in i rummet, dammkornen virvlar, ljussjok breder ut sig på golvet. Hustrun Ida finns med ibland, oftast vänd bort från betraktaren. Även denna miljö känns inåtvänd men spartansk, närmast formell. Men genom fönstret bjuder den in ljuset, öppnar sig mot omvärlden.

Fönstret – vindögat – ska fortfarande stänga ute (buller, solljus, luftföroreningar...), släppa in (dagsljus, luft, liv, ljud...) och hålla inne (värme, energi, integritet...). De tekniska kraven på fönstret är många och motstridiga. Och så ska det förstås vara vackert från både ut- och insidan och fungera gestaltningssmässigt ihop med sin byggnad.

I veckan som gick skrev två generaldirektörer, från ett nystartat företagsnätverk för klimatpåverkan en debattartikel där de argumenterar för att man kan spara hälften av tillförd energi i våra byggnader. Dagarna därefter flaggar bostadsministern för ett möjligt nytt ROT-program. Och i samma veva kommer larmrapporter om bullerstörningarnas medicinska och psykosociala konsekvenser.

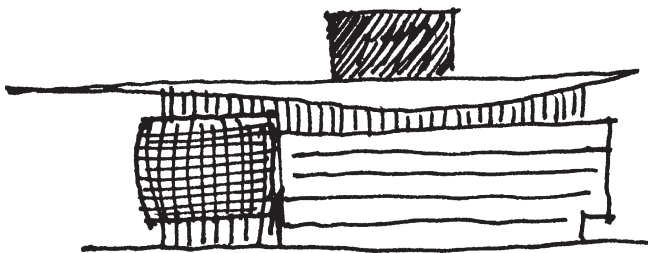
En gemensam nämnare i dessa aktuella problemställningar är – ja, just fönstret. Risken är att vi nu står inför en ny våg av fönsterbyten i vår befintliga bebyggelse. Och vad lärde vi oss av förra vändan? Att minskade fönsterytor innebar sämre dagsljusförhållanden. Att de boende inte tycker om fönster som inte går att öppna. Att tonade energiglas gav fasaderna stumt utseende och störde utblickarnas färgupplevelse... Listan kan göras lång. Men problemet kanske kan sammanfattas med en brist på helhetssyn: på såväl alla kraven på fönstret som på fönstret som en del i byggnaden och rummet.

Utformning av fönster är alltså en prioriterad designuppgift. Således min uppmaning till fönsterproducenterna: Släpp in arkitekter och industridesigners som estetiska och innovativa sparringpartners i era verksamheter! Och till arkitekt- och designkåren: Slå er in – ställ upp!

En soap-opera

På sensommaren 2000 tillkännagav AP Møller og Hustru Chastine MC-Kinney Møllers Fond för allmänna ändamål att man avsåg att donera ett operahus till danska nationen. Det skulle ligga i Köpenhamns hamn, mitt emot Amalienborg.

Mottogs gåvan med jubel? Nej, en pinsam, isande tystnad spred sig från kulturdepartementet via regeringen in i folketinget. Hur skulle man förhålla sig till erbjudandet? Vilka framtida driftskostnader skulle denna gåva föra med sig, och hur skulle framtida verksamheter finansieras? Efter någon tid, då tystnaden blivit närmast outhärdlig blev det tack-tack, förstås – man ville ju inte framstå som oartig, otacksam och okulturell. Behovet av en ny opera hade ju varit uppenbar sedan länge. En tävling om tillbyggnad av den befintliga operan vanns för ett tiotal år sedan av norske arkitekten Sverre Fehn. Men efter att en fullskalemmodell av hans förslag byggt på platsen, föll projektet och man var tillbaka på ruta ett.

Och när givaren sedan villkorade sin generositet med kravet att operan skulle ritas av Henning Larsen, ja, då härsknade arkitektkåren till. Inte för att man inte trodde Larsen om att kunna rita en stilig byggnad, han är ju ett "säkert kort". Kritiken var principiell. Ett prestigeprojekt som detta borde givetvis komma till som resultat av en tävling, gärna en internationell sådan. Och visst är det så. En tävling hade kunnat visat på alternativa möjligheter att lösa denna gigantiska funktionella, stadsbyggnadsmässiga och arkitektoniska uppgift. Det skulle kunnat ge intressant beslutsunderlag för kommun och beställare och utgångspunkt för en bred offentlig debatt.

Men Henning Larsen åtog sig uppdraget – utan att ha utsatt sig för konkurrens. Men om man ska tro pressen, har det varit många dispyter mellan honom och uppdragsgivaren. Konspirationsteorierna i pressen är legio, och förstärks av det faktum att Larsen är knäpp tyst, eftersom han försetts med "munkavle". Eller kanske är även detta ett led i mytologiseringen av projektet.

Medan tidningarna skriver och folk pratar så fortskrider detta gigantiska bygge med en formidabel fart. I oktober 2004 ska det 41.000 kvm stora huset vara klart och invigning våren 2005. Kostnaden för projektet anges i dag till 2.2 miljarder kronor.

Och huset då? En bottenyta på 126 x 90 m och med ett 38 m högt scentorn som skär igenom det "fritt svävande" taket som har 32 m. taksprång mot vattnet. Ja, i denna platta och småskaliga stad känns bygget ännu överkaxigt, som ett skalfel. Jag associerar till den träkyrka i Karelen som ritades i metrisk skala men byggdes i tum! Men det blir säkert en stilig kåk, och förhoppningsvis känns den skalenlig, rätt och självklar när den står färdig och kanske matchas av byggnader i närheten.

En nyskriven opera om operabyggets tillkomst vore väl ett värdigt öppnings-evenemang: den rike ädle givaren och dennes ödmjuka, men stolte tjänare, de pampiga körerne med sångare från kommun och folketing och med solister från olika förvaltningar och partier Man kan nog peta in Dronningen också, i handlingen eller som scenograf.

Ja, se det vore en riktig såpopera.

För- och eftertänksamhet

Då jag ilar från kontoret med tankarna svirrande kring alternativa teman för denna krönika som borde lämnats redan under dagen, närmast snubblar jag över en kartong med helt "nybakade" exemplar av Arkus senaste skrift Att lyckas med program. Det är nästan så att de luktar på ett särskilt sätt, böcker som just kommit från tryckeriet. Kan det vara trycksvärtan (finns detta i dag?) eller bindningens lim eller är det bara en förväntans doft jag förnimmer?

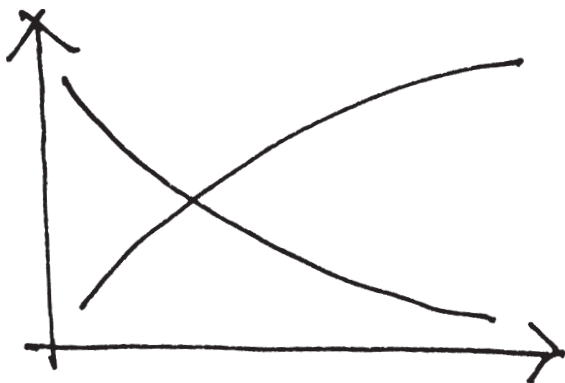
Vara hur det vill med det. En krönika är ju faktiskt inte liktydigt med en bokrecension och inte har jag alls hunnit läsa den digra skriften. Men med ex-byråkraternas välutvecklade skumläsningsteknik med fördjupning i innehållsförteckningen och förord samt vissa nerslag i strategiska figurer och diagram bedömer jag att en framtida fördjupning skulle vara mödan värt.

Jag läser inledningsvis att man i snart fyra decennier diskuterat problem inom byggsektorn som beror på att man undervärderat de tidiga skedenas betydelse. Ja, jag undrar hur många konferenser och forskningsrapporter som ägnats åt detta. Hur många gånger man sett diagrammet som visar att tidigt i processen kostar ändringar lite, men senare desto mer. Budskapet är enkelt och otvetydigt: lägg ner mer tid och kraft i tidiga skeden så undviker ni kostsamma problem längre fram – ett axiomatiskt påstående som ingen motsäger, men få efterlever. Att det är så svårt att *tänka efter före!*

I rapporten vidgas emellertid programmeringsbegreppet. Eftersom ett byggnadsverk består av platser där skeenden ska äga rum krävs en beskrivning av verksamheterna och dess platser för att definiera byggnadsverket. Alltså handlar programmering av ett byggnadsverk ytterst om att formulera relationerna mellan verksamhet och plats. Därmed blir programmet ett av de viktigaste instrumenten för byggherrens styrning av projektet mot uppsatta mål för verksamheten och för byggnaden i förvaltningsfasen. Och programarbetet utgör en kontinuerlig, integrerad och kreativ del av den samlade processen. Jag tolkar detta som att "tänkefterföre" – tänket är aktuellt under hela byggprocessen.

Men det räcker inte med det. Bristerna i byggprocessen rör inte bara de inledande skedena – utan även de avslutande, dvs överlämnandet och bruksskedet. Projektuppföljningen måste givetvis vara en del i programmeringsprocessen. Och, som det står i boken, utvärderingen måste ske både i överlämnandeskedet och under nyttjandeprocessen/ brukandet. Jag ser detta som en uppmaning att *tänka före efter*. I det lägger jag att det man lärt sig av ett projekt förs in i nästa: det avslutade projektets "efter" blir så att säga nästa projekts "före". Kunskapscirkeln sluts.

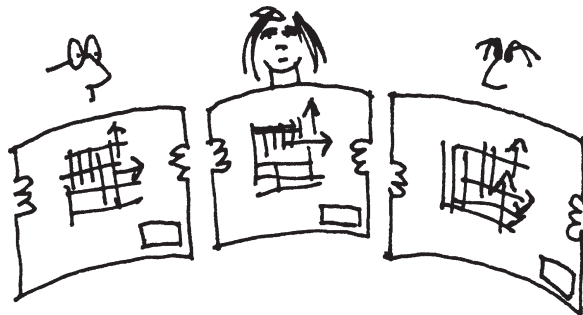
Om man är *förtänksam* säger NEs ordbok att man är "framsynt, förutseende" och "(försiktigtvis) vidtar nödvändiga åtgärder i förväg". *Eftertänksam* är den som handlar med eftertanke vilket uppfattas som klokt och förståndigt – det är en "besinningsfull, betänksam, eftersinnande" person.

Kanske kan man sammanfattningsvis säga, att det krävs både för- och eftertänksamhet i varje byggprojekt, ett tänk eller helt enkelt en *tänksamhet*. Då har vi skapat grunden för vårt egna "rethinking" – omtänk – i svenska byggsektorn.

Crossover i byggsektorn

Crossover är ett begrepp i kulinariska sammanhang. Det kan beskrivas så, att en viss kultur införlivar nya råvaror, dofter, smaker, tillagningsmetoder i den egna matkulturen. Företeelsen finns givetvis på andra kulturområden – kanske allra tydligast på

musikens område där de internationella influenser kan avnjutas – eller i alla fall avlyssnas – på olika folkmusikfestivaler runt om i landet. Och – det är naturligtvis dit jag vill komma – vi har av tradition starka drag av crossover på byggnadskonstens och arkitekturens område.

Men även inom byggsektorn, med sin kvarlevande skråanda, finns olika kulturer mellan vilka man kan importera/exportera företeelser som kan ge intressanta mixer. Och, för att travestera en populär programledare från TV, "då kommer jag osökt att tänka på" fenomenet parallella uppdrag och hur det använts för val av tekniska system i den kontorsbyggnad som White Arkitekter projekterat för sitt nya Stockholmskontor.

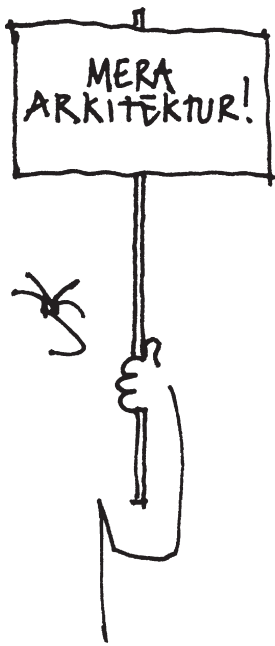
Men först något om parallella uppdrag. Det kan ses om en metod för byggherren att i tidiga skeden belysa en fråga/ ett problem och/ eller tänkbara tekniska lösningar och att handla upp konsulter. Användningen av parallella uppdrag ökar, innebörden och tillämpningen av företeelsen förändras ständigt och gränsdragningen mot tävlingar kan ibland vara hårfin. Inom Sveriges Arkitekter pågår ett arbete med att försöka bringa reda i de processer som i dag kallas parallella uppdrag.

Men åter till Whites kontorshus. Företagets starka önskan var att i sitt nya hus se arkitektur, konstruktion, och tekniska system lösta i samverkan – alltså en strävan efter "integrated design". Erfarenheterna från parallella uppdrag inom arkitektverksamheten väckte tanken att pröva denna modell för val av tekniska system och i ett tidigt skede. Detta innebar att byggherren under resans gång kunde föra en dialog med förslagsställarna, att de tre inbjudna installationskonsulterna kunde arbeta mer visionärt och kreativt och påverka även de arkitektoniska lösningarna.

Resultatet av processen finns att beskåda i det färdiga huset som redan fått flera pris. Processen och erfarenheterna av metoden med parallella uppdrag finns redovisade i en liten skrift Byggnaden som system – exemplet Katsan. Man kan konstatera att reaktionerna på metoden var positiva från såväl beställarsidan som från konsulterna. Men en smärre kulturkrock framskymtar också: installationskonsulterna var ovana att presentera sina idéer för varandra, bli jämförda och få kritik. Arkitekterna å sin sida var inte vana att få så tidiga och så tydliga reaktioner från installationsidan.

Att (tvingas) frångå vanor, ovanor, och rutiner kan vara smärtsamt och omskakande. Men allt tyder väl på att vi alla i byggsektorn behöver ruskas om. Vi behöver helt enkelt mer crossover – mellan olika aktörer och kanske mellan olika skeden i byggprocessen – och säkerligen även från andra samhällssektorer.

För visst kan mammas köttbullar också göras på lammkött eller smaksättas med vitlök, fetaost eller spiskummin.

En ljusnande framtid...

Nu är tiden för mösspåtagning, sjungomstudentens, ljusnande framtid...

Studentexamen är något alldeles speciellt. Det är tiden för framtidstro och framtidsdrömmar. Ett skede i livet då allt är möjligt. Jag minns känslan – man ägde framtiden. I min årgång sågs ju akademiska studier, speciellt tekniska sådana, som inträdesbiljett till en säker yrkeskarriär.

Sedan dessa har byggsektorn upphört att vara en bransch som används som samhälleligt konjunkturdragspel. Konjunktursvängningarna är täta och dramatiska. I massmedia framställs vi främst som kartellbyggare och byggfuskare. Machostämpeln är i klass med brandmännens.

Inte så konstigt då att byggsektorns status sjunkit dramatiskt och därmed intresset för dess utbildningar. Om inga motbilder tas fram, varför skulle då unga pojkar och flickor aktivt välja att jobba i samhällsbyggnads- eller byggsvängen? Gymnasial studievägledning i all ära, men jag är övertygad om, att intresset måste byggas upp betydligt tidigare.

Och detta leder mig till mitt budskap, min appell: mer om byggande, arkitektur och samhällsbyggande i skolan! Och då handlar det förstås om så mycket mer än om att belysa sektorn som ett intressant och stimulerande arbetsfält. Det handlar om att förmedla en grundläggande förståelse för vårt samhälle och dess framväxt.

”Vårt demokratiska samhällssystem förutsätter medborgarnas deltagande i en fortlöpande dialog om den goda staden, det vackra huset, den lugna gatan eller den gröna parken. Decentralisering och lokala beslut är nya förutsättningar för denna dialog. Bakom allt byggande finns expertkunnande, men hur man ska bygga är ändå allas angelägenhet, ett uttryck för vår kultur och samhällssyn.”

Så formulerar sig Skolgruppen inom Sveriges Arkitekter. Dess mål är att entusiasmera grundskole- och gymnasielärare till att använda den byggda miljön som ett läromedel i många olika ämnen och ämneskombinationer.

Och när jag hör om detta minns jag mitt starka engagemang och stora frustration då jag arbetade med likartad frågeställning under det europeiska Byggnadsvårdsåret 1975. I min ungdomliga entusiasm kunde jag inte fatta att inte alla lärare samfällt kastade sig över den levande och inspirerande lärobok som den byggda miljön utgör. Här kan ju sånär alla ämnen finna sitt perspektiv, sin infallsvinkel, sin pedagogiska utgångspunkt.

Jag tror faktiskt att en del hänt sedan dess. Några exempel. Arkitekturåret 2001 gav frågan en skjuts framåt. Riksutställningar satsar på arkitektur för skolan. Göteborgs kulturförvaltning har anställt en arkitekturkonsulent på deltid. En del läromedel finns framtagna. 6000 grundskoleelever från hela landet deltar i Träbiennalens tävling Arkitekt 2004. VVS-tekniska föreningen, Sveriges Byggindustrier och Svensk Teknik och Design arrangerar tävlingen Future City som främst riktar sig till årskurs 7 och 8...

Så byggsektorns framtid kanske är ljusnande.

Efter hängmattan

Har just strölyssnat till ett radioprogram med två återkommande teman. Det ena var tragiken i att semestern är slut och att man ska återgå till sitt urtråkiga arbete. Det andra var frustrationen i att, när nu det riktiga sommarvädret äntligen kommit, behöva återvända till stan.

Dubbelsynd om mig alltså som just börjat arbeta och som dessutom både bor och arbetar mitt i Stockholm. Men jag ser det inte riktigt så, även om jag inte kan förneka att omställningen till arbetslivet går lite trögt.

Jag är väl medveten om att jag är privilegierad, som har ett arbete som dessutom är stimulerande, roligt, och utmanande. Situationen är givetvis en annan för dem som inte styr över sitt arbete, som har tunga och oengagerande jobb. Men jag kan inte frigöra mig från tanken att det är en så luthersk uppfattning att vi ska arbeta av plikt, tycka det är tråkigt och stönigt.

Gunnar Wetterberg lär ha sagt att det är en kärlekshandling att arbeta – att det är så vi visar omsorg om varandra. I hans senaste bok med den talande titeln Arbete – välfärdens grundval, anges att vi måste se till att försörjarna blir fler och att de försörjda blir färre. Ett av medlen är att höja pensionsåldern till 70. Det ska vi även göra av lust. Studier visar nämligen att de som valt att jobba vidare i stället för att ta avtalspension har den bästa livskvaliteten. Detta förutsätter rimligen ändrade attityder till både arbete och åldrande.

För visst är det befängt att vi lever länge och dessutom håller oss alerta och friska i allt högre ålder- men jobbar allt kortare tid. Det holkar ur välfärdssystemet, vilket leder till att samhällservicen försämras. Och då måste de friska pensionärerna sköta sina gamla släktingar och sina barnbarn mellan golfrundorna. Man kanske kan tala om en sorts avtalspensionernas moment 22...

Och det andra temat – staden. Denna sommar har jag besökt goda vänner på deras sommarställen på olika platser i landet. Det har varit helt underbart. Sverige ÄR fantastiskt. Men mellan utflykterna har jag njutit oerhört av att komma tillbaka till stan – oavsett vädret.

Jag måtte nog ha staden i blodet. Fars wienska storstadsgener har uppenbarligen vunnit över mors danska bonddito. Därför gillar jag att pyssla med inomhusväxter, men kände under närmare trettio års villaboende sällan lusten till trädgårdsarbete. Jag föredrar stadens gröna, befolkade rum framför ensamheten på den egna villatomten – och älskar cafélivet. Min helt irrationella mörkrädsla på landet står i skarp kontrast till den totala trygghet jag känner i stan.

Jag skriver detta sittande i en kollektiv trädgård på Mariaberget. Ett glest staket skiljer mig från de gående på Monteliusvägen. Jag ser och hör dem – få märker mig. Stockholm silhuett är magnifik, solnedgången närmast hötorgstavleröd.

Då är det gott all leva, fast semestern är slut och staden ångar av värme.

Så om attityden till ålder och arbete ändras kommer jag nog att fortsätta min kärlekshandling tills jag blir 70 – minst!

Till stadsbyggandets lov

Tävling om Slussen: Vann rätt låt, var tävlingsförutsättningarna de rätta? Är nerslitningen så katastrofal och behovet av ökning av vattenflödena från Mälaren så stora som förändringsivrarna påstår? Gårdagens träckramare har ersatts av trafikapparats- och slusskramare. Men hur pietetsfulla ska vi vara? Hur historiskt är det att bevara en funktionalistisk lösning om funktionen inte är funktionell längre?

Men egentligen är det inte Slussen jag vill diskutera – det kräver mer spaltutrymme och djupare insikter än jag besitter. Men tänk att vi åter för diskussioner om staden, livet i staden, stadsgestaltning och det offentliga rummet!

För intressependeln svänger mellan polerna "den enskilda byggnaden" och "staden". Det kan avläsas av vilka kurser arkitektstuderande väljer på skolorna, vilka frågeställningar och företeelser som dominerar på konferenser och efterutbildning, på vilken forskning som pågår och vilka böcker som skrivs. I kommunerna kan engagemanget anges i termer av resursallokering till och politisk tyngd för planeringsfrågorna.

Då jag var övningsassistent på arkitektutbildningen i början av 1970-talet drog alla uppgifter åt "stadsbyggnadshället". Ett "allaktivitetshus" i Västerås analyserades och hanterades som en stadsbyggnadsuppgift. Jag tror inte någon över huvud taget hann rita igenom själva huset...

Med "postmodernismen" eller rentav en "motmodernismen" ställdes den enskilda byggnaden i fokus. Begrepp som variation, komplexitet och mångfald blev synonymt med god arkitektur. Goda arkitektinsatser resulterade i en del bra och spännande byggnader under den perioden. Men för mig infinner sig snabbt en mättnadskänsla, en form av visuell utmattning vid besök i områden från den tiden.

Men nu pratar vi dessbättre stadsbyggnad och stadsgestaltning igen. Och det handlar inte bara om spektakulära och riksintressanta objekt som Slussen. I all fler kommuner och regioner satsar man på utveckling av sina städer och samhällen i kampen om invånare, företag och turister. Ett aktuellt exempel är projektet *Sörmland bygger* där länsstyrelsen och nio kommuner samarbetat för att, tillsammans med invånarna, formulera en modern syn på byggande, stadsmiljö och det hållbara samhället. Arbetet redovisas i den läsvärda boken *Det är möjligt – en inspirationsbok för attraktivt och hållbart samhällsbyggande*.

I den mer interna debatten är det svårare att orientera sig. Där flödar begrepp som Urban sprawl, blandstaden, trädgårdsstaden, den mångkärniga staden, New Urbanism... Hjälp på vägen ges i *Nya stadsbyggnadsidéer – forskning och utveckling* – en PM från Arkus (info@arkus.se). Där sammanfattas de senaste fem årens forskning (främst internationell) om idéer och visioner om framtiden och med direkt koppling till arkitektur/stadsbyggnad. Kul och nyttig läsning!

Tänk om vi ett tag kunde få en situation där pendeln inte gör så stora slag mellan polerna stad och byggnad. För oavsett vilken stadsbyggnadsvision man väljer måste den givetvis förvaltas genom en god gestaltning, av stadsmiljön och av de enskilda byggnaderna.

OS i Arkitektur

OS i Aten har avlösts av en annorlunda internationell tävling: världsmästerskap i arkitektur. Det handlar om Arkitekturbienalen i Venedig, den nionde i ordningen. Utställningen äger rum i ett antal större byggnader i ett nerlagt varvsområde i Venedig. Sammanlagt deltar ca 170 studios/arkitektkontor och mer än 200 projekt.

Projekten som visas i huvudutställningen i Arsenalen och ett antal specialutställningar på aktuella temata har valts ut av en tremannagrupp. Att delta där är naturligtvis särskilt fint - man har då valts ut bland alla anmälda projekt i världen. Jag har hittat tre svenska arkitektkontor som valts ut i sådan konkurrens: Claesson Koivisto Rune, Wilhelmsson och Wingårdhs (med två objekt).

Sverige deltar emellertid också tillsammans med Finland och Norge i den Nordiska paviljongen. Arkitekturmuseet har valt de tre svenska objekten: Postens huvudkontor, Solna (BSK arkitekter), Hästens Sängar, Köping (Thomas Eriksson Arkitekter) samt Sfera Building, Kyoto (Claesson Koivisto Rune).

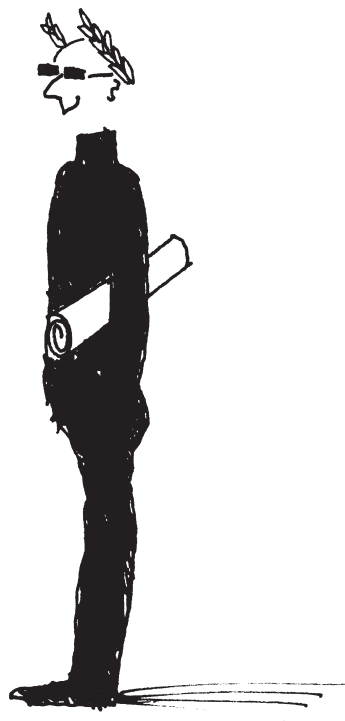
Förbryllande nog ingår Danmark inte i Norden i detta sammanhang. Danskarna har nämligen en helt egen paviljong - man vänder kaxigt Norden ryggen och ansiktet mot Europa och världen. Och jag måste erkänna att det förefaller som om Danmark har lyckats väl i den internationella konkurrensen. Danska tidskriften Arkitekten är mäktigt entusiastisk och ser Biennalen som ett genombrott för dansk arkitektur - och en helt ny generation av danska arkitekter.

Och såvitt jag kan förstå, har man all anledning att känna sig tillfreds. I Arsenalutställningen finns nio danska projekt, att jämföra med de fyra svenska! Ett ungt, danskt arkitektkontor, PLOT, har vunnit ett guldlejon, ett av det 10-tal priser som delas ut vid Biennalen. De får priset, för sitt konserthus i Stavanger, i konkurrens med stora stjärnnamn på den arkitektoniska himlen.

En stor del av äran för de danska framgångarna tillskrivs Kent Martinussen, arkitekt och chef för Dansk Arkitektur Center, DAC. Han är ett så etablerat namn internationellt, att han igår i den tremannagrupp som jag nämnt ovan. Han är en entusiast och framtidsoptimist och uppenbarligen en god marknadsförare av arkitektur. Och han har lyckats få dansk press att skriva om Biennalen - och om arkitektur- på ett sätt som vi från svensk sida kan se på med visst avund.

Kanske kan vi lära oss något av den danska "insprängningen" i arkitekturens världselit. Var finns SAC, den svenska upplagan av DAC, finansierat i partnerskap mellan stat och näringsliv. Vem är vår Kent Martinussen och vilka är våra unga "PLOTtar"?

Man kan naturligtvis hävda att det bara är ett snävt elitistiskt intresse, detta med den internationella stjärnglansen över arkitekturen och dess arkitekter. Men liksom i idrottens värld tror jag att goda och väl dokumenterade prestationer har en positiv smittverkan och inspirerar sin omvärld. De medverkar därmed till att öka självkänslan i byggsektorn och att höja kvalitetsribban även för det vardagliga byggandet, för vardagsarkitekturen.

Att väga och mäta

Vägverkets "Skönhetsråd" har i dagarna delat ut årets Vackra vägars pris. Som alltid när någon företeelse framhävs, lyfts fram eller värderas framför andra kan man fråga sig om en annan jury eller bedömningsgrupp skulle ha kommit till samma slutsats. Och ännu mer tillspetsat: skulle resultatet blivit ett helt annat om det var lekmän som gjort bedömningen.

Redan under det seminarium som genomfördes innan prisutdelningen, hade vi fått ett svar på frågan. Då presenterades en studie som Vägverket låtit genomföra. Studiens syfte var att se om det går att mäta det som kallas "vägars gestaltningskvalitet" och hur man i så fall ska göra det.

Resultatet är intressant och anmärkningsvärt ur flera aspekter. Det visar att de faktiskt går att mäta människors värderingar av gestaltningskvalitet. Och, kanske väl så intressant, att gestaltningskvalitet är den aspekt som har starkast påverkan på den samlade bedömningen av en vägmiljö. Den väger till och med tyngre än aspekter som trygghet och framkomlighet!

Gestaltningskvalitet är i studien ett samlingsbegrepp för faktorer som anpassning till omgivningen, skötsel och underhåll, orienterbarhet, utsikt samt variation och rytm. Både experter och brukare tycker att anpassning till omgivningen är den tyngst vägande gestaltningsfaktorn. Därefter rankar brukarna "skötsel och underhåll" högst medan experterna sätter "utsikt" på andra plats. I rangordningen av projekten följs grupperna emellertid i stort sett åt.

Studien visar också på en närmast förbluffande samstämmighet mellan olika typer av vägutformningsexperter och mellan experter och lekmän om vilka vägmiljöer som är bra respektive dåligt utformade.

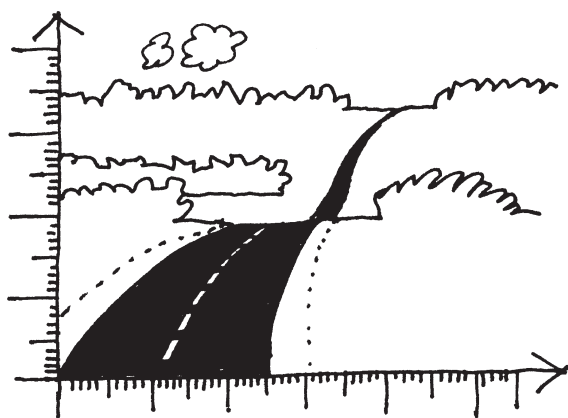
Dessbättre framgår det också att det är möjligt för vägverkets erfarna experter att bedöma gestaltningskvaliteten redan i arbetsplanen, dvs innan vägen är byggd. Man behöver alltså inte vänta tills vägen är färdig, för att bedöma dess kvalitet.

Studiens resultat är faktiskt ganska revolutionerande. Och jag undrar förstas direkt när vi får en motsvarande studie avseende byggnader och stadsmiljöer. Tänk om det, tvärt emot alla mytbildning i frågan, skulle visa sig att värderingsgrunderna mellan lekmän och experter är rimligt lika även här. Och tänk om det faktiskt skulle kunna leda i bevis att god gestaltning/god arkitektur är den aspekt som har starkast påverkan på den samlade bedömningen av en byggnad – eller av en stadsmiljö.

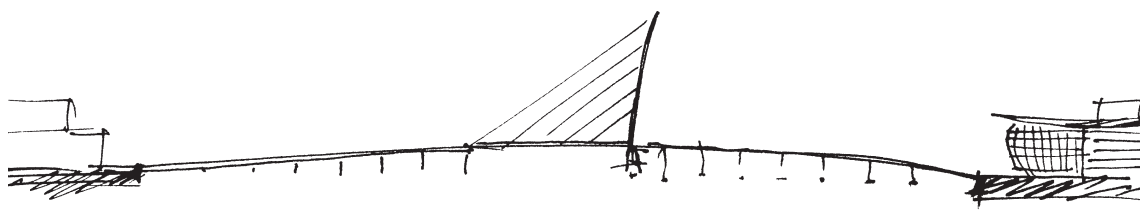
Studiens resultat kan emellertid också bli ett högriskmaterial i händerna på teknokratiska kvantifierare. Bedömningen av komplexa produkter och sammanhang är mer än summan av delarna och måste alltid innehålla subjektiva, sammanfattande värderingar. Jag hoppas vi slipper se tävlingsresultat, eller bedömningar

av anbud tex enligt LOU, som bygger enbart på beräkningar och inte inkluderar kvalificerade och erfarenhetsbaserade bedömningar.

Även det som inte kan mätas och vägas måste räknas.

En kulturbro

Broar har alltid fascinerat mig. Jag har minnen av broar från barndomens bussresor med gammelmoster i Danmark. Minnen jag inte visste att jag hade förrän jag plötsligt återser någon av dem och bara vet, att det är en gammal kär bekantskap. Min brokärlek är nog ett av de viktigaste skälen till att jag valde arkitektyrket. Jag föreställde mig att jag skulle rita stora, dramatiska och formfulländade broar. Då jag blev färdig arkitekt hade broentusiasmen falnat något. Och det arkitektoniska inslaget i brodesignen var väl inte precis framträdande då, vid 60-talets slut.

Lika mycket som jag attraheras av broar – lika lite gillar jag tunnlar. Bron förbinder – oftast över vatten – och den är en ”öppen” och stolt kropp. Tunneln hukar sig och smyger skamset ner i marken – den är som en ljusskygg, skamlig förbindelse. Vilket förstås inte innebär att det inte finns skandalöst fula broar och vackra, väldesignade tunnlar....

En tävling om gång- och cykelbro i Köpenhamns hamn avgjordes på sensommaren. Den förbinder innerstaden/Frederiksstaden med Dokøen/Holmen. Eller än mer precis – den går mellan det blivande ”Skuespilshuset” och ett underjordiskt garage vid Kvästhushuset och Dokøen, där den nya Operan ligger. En riktig ”kulturbro” således. Ja, egentligen är det två broar. En kortare över Kvästhushuset-graven och den längre över själva det 300 m breda hamnummet. Man räknar med att bron dagligen ska användas av 2000 gående och 8000 cyklister. Den ska vara väderskyddad – och öppningsbar.

En tunnel mellan innerstan och Holmen har tidigare diskuterats och utretts. Men nu är det dessbättre en bro som är aktuell. Så långt är allt gott och väl. När det gäller val av vinnare är jag mer tveksam.

En av tävlingens huvudsyften var att belysa betydelsen av de rumsliga relationerna till teatern och operan samt bronns visuella effekt på ”hamnummet”. Och det har de sex inlämnade förslagen förvisso gjort. Tre av de fyra projekt som juryn tagit upp till bedömning har valt en skulptural och konstruktivt djärv lösning. Det fjärde är mer lågmält minimalistiskt.

Vinnarförslaget, av Marc Mimram Ingénierie, Paris, har enligt juryn, en lätt och spröd elegans, dess profil är markant och den representerar en välgörande kontrast till Operans och Teaterns mer slutna former. Den har en designmässig ”verkshöjd” och den kommer att foga nya stadsbyggnadskvaliteter till upplevelsen av hamnummet.

Den öppningsbara delen består av ett V, med trubbig vinkel och med harposträngar mellan skänklarna. Enligt juryn har ”Bron med den rörliga harpan” potential att bli en av Köpenhamns nya attraktioner.

Men behöver Köpenhamn ännu en attraktion i detta hamnområdet, där så många byggnader redan försöker ropa högst och märkas. Vinnarförslagets smäckra, flacka brospann kommer säkert att inordna sig väl i kraftfältet mellan de två nya dominerande kulturbyggnaderna. Jag föreställer mig också att bron inte stoppar utblicken mot hamninloppet och Sundet. Men V-et känns fel för mig. Varför väljer man år 2004 en ”Calatrava-kopia”, med vibbar från 1990-talets brobyggnade.

Vill man se en äkta Calatrava kan man ju ta sig en tur över Sundet och beskåda Turning Torso.

A-Post

Porto
betalt

Mer om året som gått och det som kommer

2005

Forts. från framsidan

Under hösten har regeringen utsett en ordförande för samordningen av en träbyggnadsstrategi. Det är bara att hoppas att detta ger ytterligare skjuts åt de angelägna *träbyggnadsfrågorna*. Även under 2004 har jag haft olika "träuppdrag". Under våren avslutades det oerhört stimulerande arbetet som jurysekreterare i Träpris 2004. Nyhetsbrevet om Träarkitektur och träbyggande med finansiering från dåvarande Svenskt Trä började distribueras under våren (se www.wood-web.info). Projektpengarna är nu slut – och vi utreder olika former för fortsatt finansiering. På senhösten har jag medverkat i utarbetandet av vissa avsnitt i den web-baserade Träguiden, som ersätter de tidigare träbyggnadshandböckerna (www.traguiden.se). Även under det gångna året har jag varit ledamot av tidningen Träinformatiöns redaktionskommitté och har också skrivit i tidningen.

Under vintern/våren genomfördes ett drygt 10-tal endagskurser i *Tillgänglighet* för all personal, ca 300 personer, vid Statens fastighetsverk. Det har verkligen varit ett spännande äventyr, att medverka i planeringen och genomförandet av detta ambitiösa utbildningsprojekt, som inneburit nära samarbete med bl a SFV, Bygg Klokt och Nationalmuseum. Under kommande vår vinter kommer detta samarbete att tas upp igen, då SFV planerar ytterligare tillgänglighetskurser. Under våren genomförde jag också en motsvarande utbildning för Riksantikvarieämbetets ledningsgrupp. Kursen *Tillgänglighet*, en "långkörare" i BFABs kursutbud, brukar genomföras en gång per termin. I höstas genomfördes en extra kursomgång, eftersom efterfrågetrycket var så stort. Ja, det är verkligen en glädje att se att *Tillgänglighetsfrågorna* äntligen tas på allvar i byggsektorn.

Jag har till och från under mer än ett decennium arbetat med olika aspekter på *vägarkitektur*. Även i år har jag medverkat i planeringen av att det årliga höstkonferens som arrangeras av Vägverket och dess "skönhets- och miljöråd". Under senaste halvåret har planeringen påbörjats för en stor konferens som kretsar kring erfarenheterna från FoU-projektet Vackert Rättvik. Projektet är ett samarbetsprojekt mellan Vägverket, Banverket och Rättviks kommun och genomförs den 21 och 22 september 2005. (www.vackertrattvik.nu)

Spelplanen och spelreglerna för byggandet förändras och nya rutiner, samarbetsformer och avtal utarbetas. Och det är ju helt oundvikligt att så sker efter de senaste årens externa och interna kritik av förhållandena i branschen. Jag har under året haft förmånen att planera och medverka i genomförandet av två Boverksseminarier, som med något olika infallsvinklar ändå kretsar kring *byggprocessen*. Det kan lite slarvigt uttryckas som: bättre samarbete och nya samarbetsformer för bättre processer och bättre resultat.

HWL Arkitekt AB

Åsögatan 122 • 116 24 Stockholm

Telefon 08-640 41 23 • Fax 08-640 64 31 • Mobil 070 - 571 36 29

e-post hanne@hwl.se